

Gade 2 Manman Lapen

**Manje Vyann Chak
Semenn**

Sa Ki Anndan Liv Sa-A

GADE 2 MANMAN LAPEN, MANJE VYANN CHAK SEMENN 1

POU KISA NOU DWE GADE LAPEN 1

POU BON VYANN LI BAY 1
POU BON FIMYE LI FÈ 1
POU LAJAN LI KA FÈ 2

GEN MOUN KI PA KA GADE LAPEN 2

MOUN KI MANKE DISIPLIN 2
MOUN KI MANKE KOTE POU JWENN FÈY E ZÈB 2
MOUN KI MANKE KOTE POU GADE YO 2

MANJE POU LAPEN YO 2

JAN POU BAY YO MANJE 2
KISA LAPEN YO MANJE 3
LÒT PRENSIP NAN BAY LAPEN MANJE 3

KALÒJ YO 4

PWOTEKSYON KONT SOLÈY, VAN, E LAPLI 4
KI JAN POU FÈ KALÒJ LA 4
BWAT NICH LA 5
MANJWA E ABREVWA YO 5
KI JAN POU EVITE PÈT YO 6

KWAZMAN LAPEN 6

KI JAN POU KONNEN SI YON LAPEN SE YON MAL OU FEMÈL 6
PA KWAZE YON LAPEN AVAN LI GENYEN 5 MWA 6
KI JAN KWAZMAN AN FÈT 6
MANMAN LAPEN PLENN 30 JOU 7
SA KI KÒZ LI PA KA PLENN 7
BWAT NICH LA 7
KI JAN MANMAN BAY TI LAPEN YO TETE 8
KI LÈ NOU MÈT SEVRE TI LAPEN YO 8
OU DWE MANJE TOUT MANMAN LAPEN KI PA BON 9

MALADI LAPEN YO KONN TRAPE 9

BATAJ LAPEN 10

GADE LAPEN FÈ MOUN APRANN BON JAN JESYON 10

BON JESYON MANDE DISIPLIN E EFÒ 10
CHAK JOU NAN MATEN 10
CHAK JOU ASWÈ 11
CHAK SEMENN 11
KAYE KONTWÒL PWODIKSYON AN 11
MOUN KI KA REYSI GADE LAPEN KAPAB REYSI NAN TOUT LÒT BAGAY 12

Gade 2 Manman Lapen, Manje Vyann Chak Senmenn

Mezanmi, lapen se yon bêt pou moun ki renmen manje vyann e ki vle fè vyann byen vit. Lapen yo fè ptit rapid, genyen ki ka fè 8 ptit chak 3 mwa. Yon lapen 3 mwa ka peze 4 liv tankou yon gwo poul dechè. Lapen fasil pou gade kit lavel kit an deyò, yo pa pran anpil espas. Lapen trè popilè an Leròp, Chin, Amerik, e lòt peyi yo. Moun ki adopte elvaj lapen pap janm manke vyann pou manje lakay e li pral benefisye anpil lòt bagay an plis. Frè ak sè-m yo, annou gade lapen.

Pou kisa nou dwe gade lapen

Pou bon vyann li bay

Vyann lapen se yon bon jan vyann dous tankou poul. Yon lapen 3 mwa gen vyann anndan kò li pou 2 poul ki gen laj de 5 mwa. Kòm se yon ti bêt li ye, nou gen dwa touye yonn pou manje lè nou vle. Ou pa ka fè sa ak yon kabrit ou yon bëf paske yo twò gwo. Konsa moun ki gade lapen pap manke vyann pou manje lakay.

Nan peyi etranje yo lè dòktè yo fè operasyon sou moun ki gen anpil grès nan kò yo, yo konseye malad sa yo al manje vyann lapen pou plè a kapab geri pi vit paske protein vyann lapen se mèyè protein pou repare vit vit yon kò ki blese.

Lapen yo grandi vit e yo fè anpil anpil ptit. Yon manman lapen ki byen nouri gen dwa fè 12 ptit nan yon sèl pòte. Li ka fè 6 pòte nan yon ane. Si ou pa depanse anyen pou manje epi ou bay yo sèlman fèy ak zèb, ou mèt konte sou 6 ptit ki ap chape nan chak pòte. Konsa tou ou mèt konte sou 4 pòte nan yon ane. Konsa manman lapen an pral bay ou 24 ptit nan yon ane.

Konsa, si ou gade 2 manman lapen ou mèt konte sou 48 ptit chak ane, preske yon ptit pou chak senmenn nan ane-a.

Lè ou bay yo son de ble ou pay mayi, lapen yo fè plis ptit epi yo grandi pi vit. Lè ou bay son de ble ak fèy yon manman lapen kapab chape 7 ptit nan chak pòte. Li kapab bay 5 pòte nan yon ane. Konsa li pral bay 35 ptit chak ane. Si ou gade 2 manman lapen epi ou bay son de ble ou pay mayi, ou ka genyen 70 lapen nan ane a, yonn pou manje chak senmenn e 18 pou separe ak zanmi ou yo.

Yon lapen 3 mwa ak yon poul 3 mwa

Lapen yo grandi vit. Nan 3 a 4 mwa yo peze 4 liv. Yon fanmis sis moun pral jwenn kont vyann pou chak moun lè yo prepare yon lapen 3 mwa. Vyann lapen chaje ak pwoteyin, vitamin, e mikwo eleman yo. Lapen yo fè zèb ak fèy moun paka manje tounen bon jan vyann dous pou nou manje.

Pou bon fimye li fè

Poupou lapen se bon fimye pou jaden. Nan vil yo gen moun

ki achte poupou lapen pou mete nan jaden pa yo. Poupou lapen pi bon pou jaden pase poupou kabrit, mouton, kana, kochon, e bèf. Lè nou fè kompòs ak li, li preske gen fòs angre chimik jan li bon pou jaden.

Pou lajan li ka fè

Kote gen moun ki vle achte lapen, yon moun ka fè plis lajan ak lapen pase tout lòt kalite bèt. Si yon lapen 3 mwa vann pou 50 Gds e si yon manman lapen ka fè 20 pitit nan yon ane, gen posibilité pou fè 1000 Gds sou yon manman nan yon ane. Ou paka fè 1000 Gds nan yon ane ak kabrit ou bèf. Yon jèn gason ou jèn fi kap gade 8 manman lapen gen espwa 8000 Gds nan ane-a. Konsa li ka peye tout depans lekòl, rad, liv, soulye, bekan e lòt bagay gras a lapen yo. Se pa tout kote lapen yo vann fasil, men moun ki gen lespri ki ka fè moun achte lapen nan men -l. Li ka kreye yon mache pou vyann lapen.

Gen Moun Ki Pa Ka Gade Lapen

Moun ki manke disiplin

Gade lapen mande bon jan disiplin e bon jan jerans. Lapen yo pral bezwen manje ak dlo chak jou. Ou paka vag ak yo. Si yo fè yon jou san dlo yo ka mouri. Si ou parese e ou pa chache yon bon kantite manje pou yo, yo pral malad, yo pral mouri. Si ou pa pwòpte kalòj yo chak senmenn yo pral mouri paske yo paka viv nan yon anviwonman ki pa pwòp. Ayisyen ki abitye lage poul, kabrit, kochon pou yo degaje yo san ke yo pa fè anyen pou yo, pap adapte ak gadinaj lapen fasil. Gade lapen pral yon benefis pou moun ki serye, moun ki gen disiplin, moun ki bon jeran.

Fòk ou dispoze cheche manje pou lapin yo chak jou

Moun ki manke kote pou jwenn fèy e zèb

Gen kèk kote an Ayiti ki twò cho pou moun jwenn kont fèy e zèb pou lapen yo manje. Yon manman lapen ak pitit li yo pral bezwen yon sak manje fre chak jou. Si ou gen 4 manman lapen, ou pral bezwen 4 sak fèy, lyann, zèb, fwi, e lòt bagay chak jou. Sèl kote an Ayiti moun pap jwenn kont manje pou lapen se kote ki gen sechrès 4 mwa chak ane. Tout lòt kote, moun pap gen pwoblèm pou jwenn kont manje pou yo. Moun lavil sitou pap gen pwoblèm paske tout dechè ki rete atè nan mache-a se bon jan manje pou lapen.

Lapen mande lonbraj.

Moun ki manke kote pou gade yo

Pi gwo bezwen lapen yo genyen se pou frechè. Fòk kalòj yo nan yon lonbraj ki pwoteje yo kont solèy la. Yon manman lapen ak tout pitit li yo pral mande yon espas de 3 pye x 3 pye. Fòk nou gen espas pou 3 ou 4 kalòj: yonn pou mal la, yonn pou manman an, e yonn pou pitit ki sevre yo. Lapen yo mande sekirite kont vole yo, kont chen yo, e kont rat yo. Yon lakou ki pa gen bon sekirite pral gen pwoblèm ak vòlè e chen yo. Depi ou gen yon kote nan lakou ki gen lonbraj ak sekirite e espas pou 3 ou 4 kalòj, ou p'ap gen pwoblèm pou gade lapen yo.

Manje pou lapen yo

Jan pou bay yo manje

Lapen yo manje anpil fèy ak zèb. Pou yon bèt grandi vit, fòk li manje anpil. Se poutèt sa lapen bezwen manje anpil bagay vèt chak jou. Lapen se yon bèt ki manje lannwit, konsa li manje plis lannwit pase la

jounen. Lapan yo renmen fèy fre. Lè fèy yo fin seche yo pap manje yo ankò. Nou bezwen bay lapen yo manje fre 2 fwa pa jou: nan maten e aswè. Manman lapen yo kap bay tete pral bezwen plis manje pase lòt. Yon kalòj ki gen 8 pitit lapen fenk sevre anndan 1 bezwen anpil anpil manje. Men prensip pou konnen si ou te bay kont manje: si yo te manje tout, li pa te kont; si yo te kite yon ti kantite, li te kont, si yo te kite anpil, li te twòp.

Kisa lapen yo manje

Lapan manje tout bagay vèt menm jan kabrit ou bèf manje yo.

Fanmi legim: Tout kalite plant, lyann, e pyebwa ki fè yon gous se bon manje pou lapen. Konsa fèy pwa kongo, pwa nèg, pistach, pwa velvèt, seratwo, mòtel, stilozantès, glisin, pwa lyann, pwa boukousou, lisena, kudzu, pwa enkoni, sentwosim, pwa maldioc, e latriye.

Fanmi zèb: Yo renmen tout zèb tankou zèb ginen, zèb elefan, zèb gwatemala, zèb Marmichel, zèb razwa, zèb dlo, fèy mayi, fèy piti mi, e latriye.

Fanmi raje: Yo renmen anpil plant ki nan raje tankou bale amè, kaya mawon, manje kochon, lejistim, vèvenn, e latriye.

Fanmi Peybwa: Yo renmen fèy pyebwa tankou fèy sigwal, fèy monben, fèy bwadòm, fèy bannann, fèy choublak, fèy lisena, fèy glirisidya, bayawon e latriye.

Fwi: Yo renmen tout kalite fwi tankou mango, bannann, papay, patat, kenèp, zaboka e latriye.

Sa nou plante: Yo renmen bwa patat, mayi, gwo pwa vèt, pwa nèg vèt, pwa kongo vèt, kawòt e latriye.

Deche Kizin: Yo renmen tout bagay nou jete nan kizin nan tankou kal patat, po bannann, po mango, po papay, po zaboka e latriye.

Deche Mache-a: Yo renmen tout fèy yo jete nan mache tankou fèy leti, kawòt pouri, patat pouri, bètrav pouri, fwi pouri, e latriye.

Deche Jaden a: Yo renmen dechè ki rete apre rekòt la tankou po mayi, kal pwa kongo vèt, tèt kawòt, tèt bètrav, fèy pistach, fèy gwo pwa, fèy pwa nèg, e latriye.

Manje yo vann: Yo renmen manje yo vann pou bète yo tankou pay mayi, son de ble, pitimi, mayi, e lòt bagay konsa, men nou pa bezwen depanse pou bay lapen yo manje menm jan nou pa depanse pou bay kabrit ou bète yo manje.

Lyann sentwosim yonn nan pi bèl manje pou lapin.

Kaya mawon

Lòt prensip nan bay lapen manje

Li pa bon pou bay lapen yon sèl kalite fèy. Toujou bay yon melanj de 2 ou 3 kalite manje diferan.

Bay yo kèk fèy pyebwa plis fèy zèb plis fèy lyann plis dechè kizin. Konsa yo pral resevwa yon nouriti ki pi konplèt. Sa yon kalite manje ka manke lòt pral ajoute l.

Toujou bay yo yon melanj fèy.

Mete manje nan yon manjwa pou yo pa pipi sou manje a.

Ou dwe mete tout manje sou yon manjwa ki kenbe manje yo apa pou lapen yo pa pile yo. Si ou mete manje atè anndan kalòj la yo pral pile-l e pipi sou li. Lè sa-a yo pap manje-l ankò paske lapen se yon bète ki pwòp, li pa renmen manje manje ki malpwòp. Chak fwa

ou bay yo yon manje fre, retire ansyen manje yo ki pat manje. Mete vye fèy sa yo kote w-ap estoke fimye a.

Fòk lapen yo gen dlo pwòp devan yo toutan. Yon manman lapen ansanm ak 6 ptit li yo pral bezwen bwè 2 kola dlo pa jou. Dlo sa bezwen pwòp. Sa vle di, si yo poupou anndan vesò dlo-a ou bezwen chanje dlo-a menm jou. Nan epòk sechrès lapen bezwen bwè plis dlo paske zèb yo pi chèch. Nan epòk gen lapli zèb yo pral genyen plis dlo e lapen yo pral bwè mwens.

Fòk bay lapen yon dlo pwòp chak jou.

Kalòj yo

Pwoteksyon kont solèy, van, e lapli

Ou paka gade lapen lib nan lakou jan moun konn gade poul. Chen yo pral manje yo tout. Yo gade lapen nan yon kalòj pou pwoteje yo kont tout sa ki ka fè yo soufri. Kalòj la dwe pwoteje yo kont solèy, van, ak lapli. Kalòj la dwe nan lonbraj toutan. Lapen ka sipòte solèy ki frape kalòj la nan maten men li paka sipòte solèy ki frape kalòj la nan apre midi.

Kalòj la paka twò fèmen. Fòk li gen ouvèti pou limyè ak van antre pou yo pa toufe. Kalòj la paka fèmen nèt anba, fòk poupou ak pipi yo tonbe atè. Kalòj la dwe gen fòs pou chen paka kraze-l antre manje lapen yo.

Ki jan pou fè kalòj la

Ou mèt sèvi ak tout bagay ki solid pou fè kalòj la: planch, banbou, fè, tòl, bwa, griyaj, fil poulaye, sak diri, e lòt bagay konsa. Chak manman lapen dwe gen yon espas de 2 pye x 3 pye pou pi piti. Sa se yon demi bras de laj e preske yon demi bras de pwofondè. wotè kalòj la dwe 2 pye pou bwat nich la ka antre. Kalòj la mèt pi gwo men li paka pi pitit pase sa.

Yon kalòj pou jèn lapen ki sevre yo grandi mèt pi gwo. Pou gade 10 jèn lapen wa bezwen yon kalòj 4 pye

de laj e 4 pye de longè pou pi piti. Yon kalòj pi gwo kapab genyen plis pitit. Tout ouvèti dwe pi piti pase jèn lapen yo pou yo pa soti.

Bwat nich la

Ou dwe prepare yon bwat nich pou chak manman lapen. Bwat la kapab fèt avèk planch, tòl, kanari, ou plastik. Bwat la bezwen yon longè e lajè de fason ke manman lapen ka antre, tounen, e sòti fasil. Bwat la dwe 1 pye de lajè e 1 ½ pye de longè, e 1 pye de wotè pou pi piti. Bwat la dwe kapab pase antre anndan kalòj yo. Sa vle di ou dwe fè kalòj la yon gwosè kont pou bwat nich la antre. Pòt kalòj la dwe pi laj pase bwat nich la pou li ka pase. Bwat la bezwen fèmen tout kote sòf devan kote manman lapen an pral antre. Devan bezwen fèmen a mwatye ou plis pou ti lapen yo pa sòti.

3 Kalite bwat nich.

Manjwa e abrevwa yo

Chak kalòj dwe gen yon manjwa pou kenbe fèy ak zèb yo. Manje-a pa ta dwe rete atè anndan kalòj la pou lapen yo pa poupou e pipi sou li. Manjwa-a dwe gen yon ouvèti pou lapen yo kapab pase bouch yo pou yo pran manje.

Chak kalòj dwe gen yon abrevwa pou lapen yo jwenn dlo pou bwè. Tout vesò ki ka kenbe dlo e ki ouvri anlè bon. Yon bwat plastik ki koupe yon bò, yon bwat sadin, yon bout banbou, yon kanari, tout bagay sa yo bon pou bay lapen yo dlo.

Si ou vle bay lapen yo son de ble ou pay mayi ou dwe prepare yon lòt manjwa pou resevwa manje sa-a. Tout vesò ki bon pou dlo kapab bon menm jan pou son de ble. Li bon pou chache yon vesò lapen yo paka chavire fasil.

Mete manje nan yon manjwa pou yo pa pipi sou manje a.

Veso dlo an plastik.

Abrevwa an siman.

Boutèy ak bibwon.

Ki jan pou evite pèt yo

Pi gwo pèt nan elvaj lapen se lè lapen yo tonbe atè ou lè chen ou vòlè pran yo. Pinga kalòj la gen okenn twou sou li kote ti lapen yo kapab pase. Pwooblèm sa-a pi grav lè yo poko gen 2 senmenn e yo piti anpil. Lè sa yo konn pase nan ti twou tou piti e tonbe atè.

Pou pwoteje lapen yo kont chen yo ou dwe fè kalòj la solid ak yon bon pòt. Fè kalòj la pi wo pase wotè chen yo. Si chen yo ap bay pwoblèm, mete yon bagay pou fè bri lè yo manyen kalòj la. Lòt posibilité se pou mete kalòj yo anndan yon ti kay ou yon kloti pou chen yo paka antre. Se pou fè tèt ou travay pou konbat chen, rat, woulon, fwomi, koulèv, e moun ki ka vole lapen yo.

Kwazman lapen

Ou bezwen òganize kwazman lapen yo menm jan yon bon jeran òganize kwazman yon kochon ou bèf. Femèl lapen yo an chalè preske toutan. Ou ka kwaze yon lapen menm jou li mizba (men sa pap bon pou sante lapen an). Nòmalman nou kwaze yon lapen 30 a 40 jou apre li te mizba.

Ki jan pou konnen si yon lapen se yon mal ou Femèl

Lè lapen yo gen 2 senmenn ou kapab konnen si li se yon mal ou femèl. Mete lapen an tèt an ba, gaye pye li yo e gade seks li. Rale po-a pou fè ti pati a moute. Mal la pral toujou prezante yon bagay tou won, femèl la pral prezante yon bagay dwat ki kole ak po li yon bò. Lè lapen yo gen 3 mwa ou ka wè mal la gen gress e pijon li kanpe dwat lè ou rale po-a. Bòbòt femèl la prezante menm jan ke lè li te piti.

Pijon yon mal adilt.

Pijon yon jèn mal.

Bòbòt yon femèl adilt.

Bòbòt yon jèn femèl.

Pa kwaze yon lapen avan li genyen 5 mwa

Lapen yo pa konn vin an chalè avan 5 mwa. Si lapen-an pat byen manje li ka mande plis tan pou li vin an matirite. Li toujou bon pou kite lapen an vin an matirite nèt avan ou kwaze-l. Konsa kò li pral gen fòs pou fè yon bon pòte. Si li vin plenn avan 5 mwa, li ka pèdi pòte-a.

Konsa li enpòtan pou pa fòse-l fè pitit twò bonè. Li bon si li peze 5 liv avan li fè premye pòte-a.

Toujou pòte femèl bò kalòj mal la.

Ki jan Kwazman an fèt

Yo toujou gade mal la apa nan yon kalòj pou li rete sèl. Si mal la rete toutan avèk yon femèl lap pèdi chalè. Si li anndan yon kalòj avèk yon femèl ki gen pitit li gen dwa touye pitit yo.

Lè femèl la mande kwaze se femèl la yo pòte bay mal la. Si ou ta pòte mal la bò kalòj femèl la, femèl la gen dwa goumen ak mal la paske yo toujou defann teren pa yo. Lè ou pòte yon lapen, toujou kenbe-l ak 2 men. Pa pran li nan zòrèy yo, kenbe-l pa dèyè ak yon men, e pa devan ak lòt. Si ou mal trete yon lapen li pap vle pran mal la.

Lè femèl la rive nan kalòj mal la, l'ap kouvri-l nan kèk segond. Lè mal la tonbe a kote li fin kouvri femèl la. Kwazman pa dire pliske kèk segond. Si femèl la goumen ak mal la, si li pa kite mal la kouvri-l, li pokò an chalè. Lè sa-a retire femèl la pou eseye nan denmen. Pa janm kite femèl anndan kalòj mal la plis ke 15 minit pou ou pa fatige mal la twòp. Lè kwazman fin fèt, make dat la anndan yon kaye ak non femèl la e non mal la. Make dat li dwe mizba ba. Yo mizba apre 28 a 32 jou men 30 jou an jeneral.

Si mal la pa byen nouri ou byen li gran moun li ka pèdi chalè, li p'ap enterese pou kouvri femèl yo. Lè sa-a ou bezwen chache yon lòt mal. Lè ou sèvi ak yon mal pou 2 an, li bon pou chanje-l ak yon lòt ki pi jèn.

Toujou chache yon mal ki pa nan menm fanmi ak femèl ou yo pou pa gen pwoblèm konsanginite. Ou pa dwe kite yon mal kwaze ak sè li, ak pitit li, ak kouzin li, ak matant li, ak nenpòt lòt manm fanmi li. Si ou kit-l kwaze ak yon manm fanmi li, pitit li yo pral fèb. Yo pral malad fasil, yo pral piti. Se pou ou chache yon mal ki sòti lwen ki pa gen okenn relasyon famillyal ak pa-w yo menm.

Lè mal la tonbe, kwazman fèt.

Manman lapen plenn pou 30 jou

30 jou apre manman kwaze li dwe fè pitit yo. 15 jou apre li kwaze ou kapab fè yon tès pou wè si li plenn vre. Yo rele tès sa palpasyon. Pran femèl la met-l atè. Kenbe-l bò kou-a ak yon men. Pase lòt men anba-l pou pase trip li yo ant dwèt ou yo. Si li plenn ou pral remake kèk boul anndan vant li tankou kèk konik. Boul konik sa yo se pitit yo kap fòme anndan vant li. Veye ke ou fè travay sa dousman pou ou pa fè lapen a mal e pou ou pa pwovoke li fè avòtman. Si ou pa ka wè ti boul konik anndan vant li, li pa plenn. Le sa-a ou mèt bay mal la kwaze-l ankò.

Jan pou fè palpitasyon.

Yon pòte 9 pitit.

Sa ki kòz li pa ka plenn

Yon manman lapen pap plenn fasil si:

- li manke pwa
- kalòj la twò cho
- li malad
- li kwaze twò bonè avan lòt pitit yo sevre
- li pa byen nouri
- li gran moun
- li gen plis ke 3 zan.

Pou ou pa gen pwoblèm sa yo, bay lapen anpil bon manje, pa fòse-l fè plis ke 5 pòte nan yon ane, veye ke kalòj la nan yon bon pozisyon nan lonbraj kote van, lapli, e solèy paka fè-l soufri, e finalman chanje femèl yo chak 2 zan pou ou toujou gen femèl jèn kap fè pwodiksyon pitit san pwoblèm.

Bwat nich la

Femèl la pral bezwen yon bwat nich pou fè pitit li yo. Pwòpte anndan bwat la ak yon dlo ki gen klowòks (HTH) pou fè yon netwayaj sanitè avan li sèvi pou yon nouvo gwoup pitit. Mete bwat nich la anndan kalòj

la 28 jou apre li te kwaze. Bò jou sa yo ou pral tandé femèl la ap grata atè kalòj la kòm si lap fouye yon twou. Femèl la pral plen bwat la ak pay pou prepare nich la.

Plim femèl mete pou pitit yo.

Jou manman gen pou fè pitit yo li pral rache plim li pou mete anndan nich la. Tout bon manman lapen yo fè pitit yo anndan bwat nich la. Pa deranje-l lè lap mizba. Lè li fin mizba e li sòti nan bwat la ou bezwen konte piti yo e retire sa yo ki pa vivan. Si kantite pay ak plim femèl la te mete pa kont ou gen dwa ajoute sou li. Make dat e kantite pitit vivan li fè nan kaye a. Li bon pou toujou gen yon ti valè poud fwomi pou touye fwomi yo. Fwomi konn atake pitit yo lè yo fenk fèt. Si ou wè kèk fwomi anndan kalòj la, simen yon ti valè poud fwomi pou pwoteje pitit yo.

Kantite pitit li fè depann de ras li e kalite swen li resevwa. Gen ras ki fè 4 a 6 pitit, gen lòt ras ki fè 6 a 12 pitit. Lè yo manke manje yo fè mwens pitit. Si yo sou strès yo fè mwens pitit. Stress la vle di yo twò cho, twò fwèt, yo grangou, yo swaf, tou sa ki fè yo soufri.

Si ou gen plizyè manman lapen, kwaze yo de fason ke yo tout mizba an men tan. Konsa si yonn gen tan fè 8 pitit e yon lòt te fè sèlman 4, ou gen dwa pran 2 nan sa ki te fè 8 bay lòt pou toulede gen 6. Konsa ou pral gen plis chans chape tout.

Ki jan manman bay ti lapen yo tete

Ou pap janm wè lè manman ap bay pitit yo tete sòf si ou rete gade-l toutan toutan. Li bay tete sèlman pou yon ti moman. Yo di lèt lapen pi konsantre pase tout lòt lèt. Konsa pitit yo pa bezwen bwè anpil pou yo grandi an fòm. Sèl fason ou ka konnen si lap bay tete se si vant pitit yo plen e si yap grandi. Si manman pa bay yo tete, ou paka fòse-l bay tete. Si tout pitit yo mouri, bay manman yon dezyèm chans. Souvan lè yo manke bay tete se fòt mèt lapen yo ki manke bay manman kont manje. Yon manman lapen kap bay tete bezwen manje plis pase tout lòt lapen yo. Si ou bay yon manman kap bay tete son de ble ou mayi an plis ke lòt manje ou konn ba-l, li gen plis chans chape tout pitit li yo san pèdi yonn. Si yon manman pa bay tete nan yon dezyèm pòte ou ka vann ou manje manman an, li pa bon.

Yon manman lapen ki gen piti yo ak li bezwen plis manje pase tout lòt lapen yo.

Ki lè nou mèt sevre ti lapen yo

Retire bwat nich la lè tout pitit yo kapab sòti bwat la. Li bon pou fè pòt bwat la wo pou yo paka sòti avan yo gen 3 senmenn. Si yo sòti nan bwat la lè yo piti anpil yo ka tonbe atè e mouri. **Yonn nan pi gwo pèt nan elvaj lapen an se lè pitit yo tonbe atè.** Li enpòtan pou bouche tout brèch ti lapen yo kapab pase.

6 Lapen fenk severe.

Ti lapen yo dwe sevre apre 4 a 8 senmenn. Lè sa-a mete yo nan yon lòt kalòj pou bay manman an repo. Lè yo gen 3 senmenn yo kapab manje zèb. Ou mèt kwaze manman an menm jou ou sevre pitit yo. Gen moun ki kwaze manman 6 senmenn apre li te mizba e sevre pitit yo a 8 senmenn. Konsa pitit yo ap tete an menm tan ke manman an plenn. Pou sa mache byen fòk kalòj la resevwa anpil anpil bon manje pou sipòte tout pitit yo ak manman ki plenn an menm tan ap bay tete.

Lè ou sevre ptit yo, toujou mete ti femèl la ki pi gwo a apa pou li pran plas a manman l ane kap vini an. Ou dwe tou jou vle gade ptit kap grandi pi vit, ki pi djanm pou ogmante pwodiksyon pa ou. Ou mèt sèvi ak ptit lapen pa ou yo pou ranplase ansyen manman yo. Men fòk ou chache yon mal ki sòti lwen, ki pa nan menm ras oubyen menm fanmi ak pa ou yo.

Ti lapen yo mèt grandi ansanm anndan yon sèl kalòj jiskaske yo gen 5 mwa. Lè sa-a ou bezwen separe yo. Mal yo pral an chalè. Yo pral goumen e kouvri femèl yo ki ansanm ak yo. Pito vann ou manje yo avan yo rive nan laj sa-a.

Ou dwe manje tout manman lapen ki pa bon

Gen kèk ras lapen ki pa bon. Gen ki toujou fè ptit yo andeyò bwat nich la. Vann li pou moun ki vle manje-l. Pa vann yon moun ki gen espwa gade-l. Gen lòt lapen ki mal pou vin plenn. Si ou kwaze yon lapen plizyè fwa e li pa janm plenn, vann li pou manje. Gen kèk lòt ki toujou pèdi yon bon valè ptit li fè. Si li fè 8 ptit men li chape sèlman 4 chak pòte, ou konnen li pa bon, ou mèt vann li pou moun manje-l. Se pou vann oubyen manje tout ras ki pa bon pou disparèt yo nan peyi a.

Lè yon manman lapen manke plenn fasil ou manke chape tout ptit li yo, pwoblèm kapab nan mèt lapen yo ki manke bay yo kont manje. Sonje ke lè yon bêt plenn oubyen ap bay tete li bezwen manje plis pase tout lè.

Maladi lapen yo konn trape

Lapen ki resevwa yon bon swen preske pa janm malad. Poul e lòt bêt yo konn gen plis pwoblèm ak maladi pase lapen ki byen gade. Lè lapen vin malad se yon sin pou di yo manke resevwa bon swen. Lè nou di manke swen sa vle di:

- Yo manke jwenn kont manje ou dlo
- Kalite manje pa bon, li manke varye
- Kalòj la pa bon, li pa bay lapen pwoteksyon kont solèy, van, lapli, e fredi
- Kalòj la twò sal, mèt la manke pwòpte-l
- Yo fòse-l fè anpil pòte avan kò-l gen tan reprann

Gal nan zòrèy yon lapen.

Ki jan pou konnen si yon lapen malad? Lè yon lapen malad premye bagay ou wè, li pa manje. Apre sa ou ka wè li vin kagou oubyen li pa fè mouvman anndan kalòj la. Lè sa-a ou bezwen egzamine-l pou wè ki pwoblèm li genyen. Souvan se yon enfeksyon swa nan yon pye, swa nan yon tete, swa nan yon lòt kote sou kò-l. Si li gen yon enfeksyon lap genyen yon lafyèb, lap cho anpil.

Premye bagay pou fè ak yon lapen malad se mete-l apa nan yon kalòj pou li sèl. Konsa maladi-a pap pase sou lòt yo. Pou konbat enfeksyon an ou bezwen bay li penisilin ou ampicilin. Ou ka mete remèd sa nan dlo ou byen nan manje-l. Kantite pou bay se yon ti kras, bonkou mwens pase sa yo bay yon ti moun. Yon konprime 500 miligram ka sèvi pou 6 jou. Mete yon ti valè nan dlo chak jou.

Souvan lapen yo konn gen gal nan zòrèy. Sa ki fè gal se yon akaryen (ti ensèk) ki rele sakwop kap pike zòrèy la. Li fasil pou touye. Annik koule yon ti valè lwil dous nan zòrèy la e pliye zòrèy la pou mouye tout anndan zòrèy la ak lwil la. Lwil la pral toufe akaryen yo an 2 o 3 jou lapen an pral jete tout gal yo nan souke tèt li.

Apre enfeksyon e gal nan zòrèy preske tout lòt maladi lapen yo konn trape se akòz de mank de swen. Si ou tououve kèk ti lapen mourir nan kalòj la ou mèt konnen se yon pwoblèm nan manje ou dlo. Lapen pa reziste kont neglijans jan kabrit ou kochon yo reziste. Pou ou reyisi lapen fòk ou bay yo bon swen.

Bataj lapen

Moun ki abitye manje chat pap gen pwoblèm pou prepare yon lapen pou manje. Touye-l ak yon kout men dèyè kou a. Sa pral kase kou-l. Pann lapen an sou yon pyebwa ou lòt bagay ak 2 pye dèyè yo. Koupe tèt li pou tout san koule atè.

Kòmanse koupe po-a nan chak pye dèyè rive nan twou poupou-a. Koupe toutotou twou poupou-a pou li pa fikse ak po-a ankò. Kontinye koupe po-a bò ke-a pou ouvri po-a nan dèyè lapen an nèt. Lè ou fin fè sa-a ou mèt rale po-a nan yon sèl kou tankou yon chemiz. Tout po pral retire sou kò lapen an jiskaske pye devan yo. Koupe rès po-a bò pye devan yo pou lage po-a nèt.

Veye fyèl la ki anndan fwa
a. Si dlo fyèl la koule sou
vyann nan, lap gate li.

Yon lapin gen plis vyann pase 2
poul peyi.

Fann vant lapen-an ak yon kouto file kòmanse nan twou poupou-a rive nan lestomak. Retire tout trip yo ak kè-a, e lòt bagay yo. Kè-a e fwa-a manjab menm jan pou yon poul. Lè ou fin retire trip yo ou mèt kontinye koupe vyann yo nan moso jan ou konn fè ak poul yo. Kwit vyann nan menm jan ou abitye kwit tout lòt vyann yo. Gen moun ki sèvi ak tèt e pye yo pou fè soup.

Gade lapen fè moun aprann bon jan jesyon

Bon jesyon mande disiplin e efò

Elvaj lapen mande plis travay pase tout lòt bêt, men li bay plis vyann pase lòt bêt tou. Pou fè bon pwodiksyon lapen gen travay ou dwe fè chak jou, chak senmenn, e chak mwa.

Chak jou nan Maten

Chak maten ou bezwen chanje manje ak dlo anndan chak kalòj. Retire ansyen manje ki sech e mete lòt ki fre. Jete tout dlo anndan abrevwa yo e mete yon dlo fre. Pwòpte anndan kalòj yo. Retire tout fatra anndan kalòj la. Lapen se yon bêt ki renmen pwòpte. Li toujou poupou e pipi nan yon sèl kwen.

Pa chich ak manje.

Si ou bay yon ti moun fè travay sa-a, ou pap reyisi lapen yo paske ti moun yo manke disiplin pou yo fè travay sa chak jou ak swen. Fòk yon adult okipe kalòj yo omwens yon fwa pa jou pou wè si pa gen yon lapen ki malad, ou kole nan yon pye, ou lòt pwoblèm.

Chak jou aswè

Chak jou aswè ou bezwen bay lapen manje fre ankò. Pa retire sa yo pat manje depi maten. Lapen yo manje plis lannwit pase nan jounen. Konsa ou bezwen bay yo plis manje aswè.

Chak senmenn

Chak senmenn ou bezwen pase bale anba tout kalòj yo pou retire tout poupou, pay, e fatra ki tonbe la. Mete tout bagay sa yo nan yon kwen pou fè li tounen kompòs. Kompòs se fimye pouri ak pay. Li bon anpil anpil pou jaden yo. Konsa, kote kalòj yo ye pral rete pwòp. Si ou pa fè sa, yon bann mouch e fwomi pral reyini anba kalòj yo. An plis, li bon pou lave tout abrevwa ak savon ou klowòks yon fwa pa senmenn.

Pwòpte anba kalòj yo chak senmenn.

Kaye kontwòl pwodiksyon an

Yon bon jeran lapen toujou sèvi ak yon kaye pou note dat chak lapen kwaze, kantite ptit li fè, kantite ptit li sevre, e non mal ki kouvri manman an. Ou dwe konnen fanmi chak manman lapen pou ou pa fè kwazman ak yon mal ki nan menm fanmi ak li.

Konsa ou dwe gen yon non ou byen yon nimewo pou idantifye chak mal e femèl w'ap gade pou fè pwodiksyon. Gen plizyè fason pou make lapen yo. Ou mèt koupe yon ti bout nan chak zòrèy jan yo konn fè ak kochon yo. Ou mèt make yo ak yon egwi e lank. Ou mèt pa make yo menm, sèlman bay chak yon non pou rekonèt li.

Make chak kwazman, chak pòte.

Tablo pou yon femèl lapen:

Se pou gade yon paj pou chak manman lapen. Sou chak paj prepare yon tablo pou li konsa:

Non: Ti blan		Fèt: 08 Sep 1999		Pèt: Gri blan	Mè: Linèt nwa		
Non Mal	Dat kwaze	Dat Mizba	Ptit Fèt Vivan	Sevre			
				Dat sevre	Kantite	Remak	Femèl
10	10 juin	11 juill	6	30 Aout	5		2
10	30 aout	28 sept	7	15 nov	6		4
10	15 nov	Pa plenn					
10	30 nov	30 dec	6	15 fev	6		3

Lè ou kwaze yon manman lapen se pou ekri non mal la e dat la. Si li te plenn, make dat li mizba e kantite ptit yo li fè. Lè yo pare pou sevre make dat ak kantite ptit ki sevre. Tout enfòmasyon sa-a pral ede ou jere pwodiksyon an byen. Si ou bliye dat ou te kwaze yon lapen ou ka gade nan kaye-a. Si ou bliye laj yon lapen ou ka gade nan kaye-a. Apre yon ti tan ou ka gade sou paj chak manman lapen pou wè kilès nan

yo ap fè plis pitit, kilès ap sevre plis. Se manman si la ou vle gade. Yon manman ki manke plenn fasil, ki manke fè 6 pitit, ki manke sevre pitit yo, ou dwe vann pou manje, mete yon lòt nan plas a si la-a.

Moun ki ka reyisi gade lapen kapab reyisi nan tout lòt bagay

Se pa tout moun ki gen kont disiplin pou reyisi nan gade lapen yo. Men moun ki kapab fè-l gen plis posibilité pou reyisi nan tout lòt bagay li eseye fè. Gade lapen mande disiplin ak bon jesyon nan plizyè domen:

- **Jesyon anviwonman:** fè kalòj, pwòpte anndan e deyò kalòj la, konbat vòlè yo
- **Jesyon nitrisyon:** bay manje kont de bon kalite ki varye chak maten e aswè
- **Jesyon sante:** kenbe kalòj yo pwòp, veye pou wè si yo pa malad, bay remèd lè yo bezwen
- **Jesyon repwodiksyon:** fè kwazman a lè, make dat nan kaye-a
- **Jesyon jenetik:** toujou chache yon mal ki pa nan menm fanmi ak sa ou genyen deja

Moun ki kapab fè tout jesyon sa yo avèk swen, anfòm, jan li ta dwe ye-a, san ke li pa manke fè anyen, li pral reyisi lapen yo. Li pap janm manke bon jan vyann pou fanmi li manje.

Moun ki fè liv sa-a:

Agwonòm Wayne Niles
Convention Baptiste d’Haiti

Avèk asistans Mèt Jacques Saintilus, Ewaldy, Fandieu Madame Grimard Abel, e anpil lòt moun

Jan Pou Fabrike Yon Kalòj Ki Pa Two Chè

- 1** Kalòj si la pa two difisil pou fe depi ou ka jwen bwa ak banbou.
- 2** Ou pral bezwen 5 liv klou 12, 3 liv klou 10, e 2 liv klou yon pou.
- 3** Pou poto devan koupe 2 gòl ote tèt ou.
- 4** Pou poto dèyè yo koupe 2 gòl otè anba babin.
- 5** Koupe 4 poto longè yon bras pou lajé kalòj la, 2 pou senti, 2 pou anwo.
- 6** Devan gen ote men a koub, deye kay la yon ti jan pi kout pou lapli koule.
- 7** Koure 2 poto devan yo sou yonn nan poto lajè a distans men a koud, fè menm bagay ak 2 poto deye yo.
- 8** Koupe 7 gòl longè men ou pou travè yo.
- 9** Koure yo sou poto kwen yo e separe rès yo ant 2 gòl lajè a.
- 10** Lè ou fini pati anba kalòj la parèt konsa.
- 11** Ranfòse kalòj la ak 2 gòl chak kote sou fòm lèt X ou V.
- 12** 2 gòl dwe koure chak bò sou fòm yon X pou kalòj la pa sekwe.

Jan Pou Fè Yon Kalòj - Konteni

13

Fann banbou pou fè yon pakèt lat lajè dwèt ou.

14

Kòmanse nan koure yon premye lat nan mitan anba kalòj la.

15

Apre sa koure yon dezyèm lat men kenbe distans lajè yon dwèt ant yo.

16

Sèvi ak yon ti bwa lajè yon dwèt pou ede kenbe distans la. Koure a chak travès.

17

Lè anba kalòj la fini li plat, e li pa gen gwo twou kote pye ti lapen ka pase e vin kole. Men poupou pral pase fasil.

18

Kounyeya divize kalòj la pou fè de chanm.

20

Pou fè manjwa koupe yon pakèt lat lajè dwèt ki gen longè yon pou pi kou pase pwofondè kalòj la

21

Koupe 3 lat longè pou touche anwo e kole ak mi a 2 pou anwo anba. Manjwa pa rive anba nèt.

22

Koure manjwa toujou ak yon règ pou kenbe distans 2 dwèt ant lat yo.

23

Men jan manjwa prezante lè li fini. Pinga gen kote pou ti lapen pase.

24

Fèmen rès kote yo ak banbou. Lè banbou pi laj li fini pi vit.

25

Fè pòt la e kouvri l ak plastik tach, ou lòt bagay. Veye pa gen flit.